संजीव रिफ्रेशर

संस्कृत

(कक्षा-10)

नई राष्ट्रीय शिक्षा नीति 2020 के तहत CBSE द्वारा जारी नवीनतम पाठ्यक्रम एवं NCERT द्वारा जारी नवीनतम पाठ्यपुस्तकों पर आधारित

मुख्य विशेषताएँ

- CBSE द्वारा जारी नवीनतम पाठ्यक्रम पर आधारित
- पाठ्यक्रमानुसार वस्तुनिष्ठ/बहुचयनात्मक प्रश्नों का समावेश
- अपठित-अवबोधनम्
- रचनात्मकं-कार्यम्
- अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्
- 'व्याकरणवीथिः' के निर्धारित अभ्यास-प्रश्नों का सम्पूर्ण हल
- पठित-अवबोधनम् (शेमुषी भाग-2)
- पाठ्यपुस्तक 'शेमुषी' का सम्पूर्ण हल
- पाठ्यक्रमानुसार अन्य महत्त्वपूर्ण प्रश्न
- CBSE बोर्ड परीक्षा प्रश्न पत्रों का समावेश

प्रकाशक :

संजीव प्रकाशन

जयपुर

मूल्य : ₹ 240.00

प्रकाशक :
संजीव प्रकाशन
धामाणी मार्केट, चौड़ा रास्ता,
जयपुर-3
email : sanjeevprakashanjaipur@gmail.com
website : www.sanjivprakashan.com

© प्रकाशकाधीन

लेजर टाइपसैटिंग :
संजीव प्रकाशन (D.T.P. Department), जयपुर

❖ इस पुस्तक में त्रुटियों को दूर करने के लिए हर संभव प्रयास किया गया है। किसी भी त्रुटि के पाये जाने पर अथवा किसी भी तरह के सुझाव के लिए आप हमें निम्न पते पर email या पत्र भेजकर सूचित कर सकते हैं—
email : sanjeevprakashanjaipur@gmail.com
पता : प्रकाशन विभाग
संजीव प्रकाशन
धामाणी मार्केट, चौड़ा रास्ता, जयपुर
आपके द्वारा भेजे गये सुझावों से अगला संस्करण और बेहतर हो सकेगा।

❖ इस पुस्तक में प्रकाशित किसी त्रुटि के प्रति तथा इससे होने वाली किसी भी क्षति के लिए लेखक, प्रकाशक, संपादक तथा मुद्रक किसी भी रूप में जिम्मेदार नहीं हैं।

❖ सभी प्रकार के विवादों का न्यायिक क्षेत्र 'जयपुर' होगा।

विषयानुक्रमणिका

खण्डः 'क'–अपठित-अवबोधनम्

80–100 शब्दपरिमितः गद्यांशः 1–35

खण्डः 'ख'–रचनात्मकं-कार्यम्

(i) पत्र-लेखनम् 37–73

(ii) चित्र-वर्णनम् 73–104

अनुच्छेद लेखनम् 104–112

(iii) हिन्दी/आङ्ग्लभाषातः संस्कृतेन अनुवादः 113–130

खण्डः 'ग'–अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

1. सन्धिकार्यम् 131–143

2. समासः 143–164

3. प्रत्ययाः 164–189

4. वाच्यपरिवर्तनम् 189–204

5. अंकानां स्थाने शब्देषु समयलेखनम् 204–216

6. अव्ययपदानि 216–231

7. अशुद्धि-संशोधनम् 231–250
(वचन, लिंग, पुरुष, लकार-विभक्तिदृष्ट्या संशोधनम्)

खण्डः 'घ'–पठित-अवबोधनम्

शेमुषी-द्वितीयो भागः

	मङ्गलम्	251–252
1.	शुचिपर्यावरणम्	253–271
2.	बुद्धिर्बलवती सदा	272–285
3.	शिशुलालनम्	286–301
4.	जननी तुल्यवत्सला	302–315
5.	सुभाषितानि	316–336
6.	सौहार्दं प्रकृतेः शोभा	337–361
7.	विचित्रः साक्षी	362–377
8.	सूक्तयः	378–393
9.	भूकम्पविभीषिका	394–405
10.	अन्योक्तयः	406–420

संस्कृत–कक्षा-10

खण्डः 'क'

अपठित-अवबोधनम्

(80-100 शब्दपरिमितः गद्यांशः सरलकथा, वर्णनं वा)

- **एकपदेन पूर्णवाक्येन च अवबोधनात्मकं कार्यम्।**
- **शीर्षकलेखनम्**
- **अनुच्छेद-आधारितम् भाषिकं कार्यम्**
  भाषिककार्याय तत्वानि–
- **वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम्।**
- **कर्तृ-क्रिया-अन्वितिः।**
- **विशेषण-विशेष्य-चयनम्।**
- **पर्याय-विलोमपद-चयनम्।**

ध्यान देने योग्य बिन्दु–अपठित अवबोधन के अन्तर्गत दिये गये गद्यांश के प्रश्नों के उत्तर लिखने से पूर्व निम्नलिखित बातों का ध्यान रखना चाहिए—

(i) सर्वप्रथम दिए गए गद्यांश को ध्यानपूर्वक पढ़ना चाहिए।
(ii) गद्यांश के भावार्थ को समझ लेना चाहिए।
(iii) पूछे गये प्रश्नों के उत्तर लिखते समय सम्बन्धित वाक्य को गद्यांश में पुनः पढ़ना चाहिए तथा उस प्रश्न को सही ढंग से समझकर उत्तर खोजना चाहिए।
(iv) व्याकरणात्मक प्रश्नों को हल करने से पूर्व सम्बन्धित वाक्य के प्रत्येक शब्द को ध्यानपूर्वक पढ़ना चाहिए। सर्वनाम के स्थान पर संज्ञा अथवा संज्ञा के स्थान पर सर्वनाम पदों के लिए सम्पूर्ण गद्यांश को ध्यानपूर्वक देखना चाहिए।
(v) इसी प्रकार कर्त्ता, क्रिया, विशेषण-विशेष आदि की पहचान भी सावधानी से करनी चाहिए।
(vi) विभक्ति से सम्बन्धित प्रश्न के उत्तर के लिए सम्बन्धित वाक्य को पूरा पढ़ना चाहिए। यथा—'रामः सीतायाः पतिरासीत्।' यदि यहाँ पर 'सीतायाः' पद में विभक्ति से सम्बन्धित प्रश्न पूछा जाता है, तो षष्ठी विभक्ति ही लिखनी चाहिए पंचमी नहीं, क्योंकि दिये गये वाक्य का अर्थ षष्ठी विभक्ति में है, पंचमी में नहीं।

विशेष–यहाँ एन.सी.ई.आर.टी. द्वारा निर्धारित पाठ्यपुस्तक 'व्याकरणवीथिः' में दिए गये अपठित गद्यांश एवं अभ्यास प्रश्नों को हल सहित दिया गया है। साथ ही विगत वर्षों की परीक्षाओं में पूछे गये तथा परीक्षा की दृष्टि से महत्त्वपूर्ण अन्य अपठित गद्यांश देकर अवबोधन-कार्य का अभ्यास कराया जा रहा है।

व्याकरणवीथि: के अपठित-गद्यांश

निर्देश:—अधोलिखितम् अनुच्छेदं/गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत—

(1)

उत्साहः उदासीनता, निराशा चेति तिस्रः मनसः अवस्थाः। शिशवः सदा उत्साहशीलाः इति विदितमेव। युवानः अपि प्रायेण उत्साहशीलाः। अनेके वृद्धाः अपि तथैव। वयसः उत्साहस्य च नास्ति सम्बन्धः। उत्साहः मानवस्य सहजः स्वभावः। सः मनसः शरीरस्य च विकासाय भवति। शिशुः उत्साहेन सर्वं ग्रहीतुं, सर्वैः सह खादितुं सर्वैः सह खेलितुं च प्रवर्तते। प्रतिबन्धे कृते रोदिति। उपहासे कृते क्रोधं प्रकटयति किन्तु निराशो न भवति। (पृष्ठ-134)

प्रश्नाः— I. एकपदेन उत्तरत—

(i) शिशुः उपहासे कृते किं करोति?

(ii) मनसः कति अवस्थाः सन्ति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत—

(i) के के उत्साहशीलाः भवन्ति?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत—

(i) 'अनेके वृद्धाः' अत्र विशेषणपदम् किम्?

(ii) 'ज्ञातमेव' इति अर्थे किं पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम्?

उत्तराणि—I. (i) क्रोधम्। (ii) तिस्रः।

II. (i) शिशवः, युवानः, वृद्धाः च सर्वे उत्साहशीलाः भवन्ति।

III. (i) अनेके। (ii) विदितमेव।

(2)

कस्मिंश्चित् प्रदेशे काचित् नदी प्रवहति स्म। नदीतीरे कश्चन् संन्यासी स्वशिष्यैः सह आश्रमं निर्माय वसति स्म। एकदा संन्यासी शिष्यैः सह नद्याः अपरं तीरं गन्तुम् एकां नोकाम् आरूढवान्। वेगेन प्रवहन्त्यां नद्याम् अकस्मात् एका अपरा नौका शिलायाः घट्टनेन निमग्ना अभवत्। तेन तस्यां नौकायां स्थिताः सर्वे जनाः मरणं प्राप्तवन्तः। संन्यासी अकथयत्—तस्यां नौकायां स्थितेषु कश्चित् दुष्टः आसीत् इति मन्ये। अतः ते सर्वे मरणं प्राप्तवन्तः। (पृष्ठ-135)

प्रश्नाः— I. एकपदेन उत्तरत—

(i) संन्यासी कुत्र वसति स्म?

(ii) अपरा नौका कस्याः घट्टनेन नद्यां निमग्ना अभवत्?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत—

(i) संन्यासी नौकादुर्घटनायाः किं कारणं कथितवान्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत—

(i) 'सज्जनः' इति पदस्य विपरीतार्थकपदम् अनुच्छेदात् चित्वा लिखत।

(ii) 'आरूढवान्' इति क्रियायाः कर्तृपदम् अनुच्छेदात् चित्वा लिखत।

उत्तराणि—I. (i) नदीतीरे। (ii) शिलायाः।

II. (i) संन्यासी नौकादुर्घटनायाः कारणं कथितवान् यत्—"तस्यां नौकायां स्थितेषु कश्चित् दुष्टः आसीत्। अतः ते सर्वे मरणं प्राप्तवन्तः।"

III. (i) दुष्टः। (ii) संन्यासी।

(3)

प्रातःकालादारभ्य सायं पर्यन्तं मानवः अनेकानि कार्याणि करोति। एतेषु कार्येषु किं समीचीनं किं वा असमीचीनम् इति विषये शयनकाले अवश्यं चिन्तनीयम्। एतादृशेन आत्मावलोकनेन स्वकीये आचरणे

अज्ञानेन अनवधानेन रागद्वेषाभ्यां वा यदि कश्चन प्रमादः सञ्जातः, अपचारः द्रोहो वा निष्पन्नः तर्हि तेशां परिमार्जनोपायः अवश्यम् आलोचनीयः। पश्चात्तापः अनुभवितव्यः। श्वः प्रभृति एतादृशं प्रमादं न करिष्यामि इति दृढ़सङ्कल्पः करणीयः। (पृष्ठ-135-136)

प्रश्नाः— I. एकपदेन उत्तरत—

(i) किं समीचीनम् किं वा असमीचीनम् इति विषये कदा आलोचनीयम्?

(ii) यदि अपचारः द्रोहः वा निष्पन्नः तदा कः अवश्यम् आलोचनीयः?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत—

(i) कः दृढ़सङ्कल्पः करणीयः?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत—

(i) अनुच्छेदे के पदे परस्परं विपरीतार्थे प्रयुक्ते?

उत्तराणि—I. (i) शयनकाले। (ii) परिमार्जनोपायः।

II. (i) 'श्वः प्रभृति एतादृशं प्रमादं न करिष्यामि' इति दृढसङ्कल्पः करणीयः।

III. (i) प्रातःकालम्-सायम्। समीचीनम्-असमीचीनम्।

(4)

यः स्वदोषाणां कृते अनुतपति तस्य सत्पथगमनस्य द्वारम् उद्घाटितं भवति। अनुतापानलेन पापानि भस्मीभवन्ति, ग्लानिः नश्यति, चित्तं निर्मलं प्रसन्नं च भवति, सद्विचारः समुदेति। इत्थम् आत्मानुशीलनस्य महत्त्वं जीवने अनुभूयते। तेनकृतेषु कार्येषु त्रुटयः न भवन्ति। अतः कृतदोषोऽपि जनः अनुतप्य सत्कर्मसम्पादनेन जीवने महान् भवितुम् अर्हति। (पृष्ठ-136)

प्रश्नाः— I. एकपदेन उत्तरत—

(i) जीवने कस्य महत्त्वम् अनुभूयते?

(ii) कृतदोषः जनः केन महान् भवितुं शक्नोति?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत—

(i) अनुतापानलेन किं कि भवति?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत—

(i) 'एवम्' इति अर्थे किं पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम्?

(ii) 'अनुभूयते' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

उत्तराणि—I. (i) आत्मानुशीलनस्य। (ii) सत्कर्मसम्पादनेन।

II. (i) अनुतापानलेन पापानि भस्मीभवन्ति, ग्लानिः नश्यति, चित्तं निर्मलं प्रसन्नं च भवति, सद्-विचारः समुदेति।

III. (i) इत्थम्। (ii) महत्त्वम्।

(5)

कस्मिंश्चित् अरण्ये अनेके पशवः वसन्ति स्मः एकदा पशूनां राजा सिंहः रोगपीड़ितः अभवत्। एकं शृगालं विहाय सर्वे पशवः रोगपीडितं नृपं द्रष्टुमागताः। एकः उष्ट्र नृपाय एतत् न्यवेदयत् यत् अहंकारिणं शृगालं विहाय सर्वे भवन्तं द्रष्टुमागताः। एतच्छ्रुत्वा सिंहः क्रोधितोऽभवत्। स्वमित्रैः एतत्ज्ञात्वा शृगालः शीघ्रमेव सिंहस्य समीपे प्राप्तः। क्रोधितेन सिंहेन विलम्बेन आगमनकारणं पृष्टः शृगालोऽवदत् यदहं तु सर्वप्रथममागन्तुम् ऐच्छम् परं चिकित्सकात् औषधमपि आनेयमिति विचिन्त्य तत्रागच्छम्। तच्छ्रुत्वा प्रसन्नः सिंहः औषधविषये पृष्टवान्। शृगालः अवदत् यत्तेन औषधं तु न दत्तं परं कृपापरो भूत्वा चिकित्साक्रमम् उक्तम् यत् उष्ट्रस्य रक्तपानेनैव रोगस्य शान्तिः भविष्यति। तदा सिंहः उष्ट्रमाहूतवान्। भक्त्या आगतं च तं मारयित्वा तस्य रक्तं पीतवान्। एवं स्वपिशुनतायाः दुष्फलम् उष्ट्रेण स्वयमेव प्राप्तम्। (पृष्ठ-136-137)

प्रश्नाः– I. एकपदेन उत्तरत–

(i) चिकित्सकेन किम् उक्तमासीत्?
(ii) शृगालः शीघ्रमेव कस्य समीपे प्राप्तः?
(iii) उष्ट्रेण कस्याः दुष्फलम् प्राप्तम्?
(iv) अनेके पशवः कुत्र वसन्ति स्म?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(i) क्रोधितेन सिंहेन किं पृष्टम्?
(ii) चिकित्सकेन कीदृशं चिकित्साक्रमम् उक्तम्?
(iii) कं विहाय सर्वे सिंहं द्रष्टुमागच्छन्?
(iv) सिंहः उष्ट्रमाहूयं किं कृतवान्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत–

(i) 'प्रसन्नः सिंहः' इति अत्र विशेष्यपदं किम्?
(ii) 'त्यक्त्वा' इत्यर्थे किं पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम्?
(iii) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत।

उत्तराणि–I. (i) चिकित्साक्रमम्। (ii) सिंहस्य।
(iii) स्वपिशुनतायाः। (iv) अरण्ये।

II. (i) क्रोधितेन सिंहेन विलम्बेन आगमनकारणं पृष्टम्।
(ii) चिकित्सकेन चिकित्साक्रमम् उक्तम् यत् उष्ट्रस्य रक्तपानेन एव रोगस्य शान्तिः भविष्यति।
(iii) शृगालं विहाय सर्वे सिंहम् द्रष्टुम् आगच्छन्।
(iv) सिंहः उष्ट्रम् आहूय तम् मारयित्वा तस्य रक्तं पीतवान्।

III. (i) सिंहः। (ii) विहाय।
(iii) पिशुनतायाः दुष्फलम्।

(6)

अमर्त्यसेनः इति नाम एव संस्कृतमयम्। अमर्त्यसेनवर्यस्य जन्म शान्तिनिकेतने अभवत्। अस्य नाम गुरुदेवेन रवीन्द्रनाथवर्येण चितम्। अस्य नाम निर्दिशन् सः उक्तवान् आसीत्–"अमर्त्यसेनः" इत्येषः शब्दः संस्कृतमूलः अतः एतस्य उच्चारणं स्पष्टं स्यात्, यतः अर्थपरिवर्तनं न भवेत्। शान्तिनिकेतने वसन् अमर्त्यसेनः बाल्ये संस्कृताभ्यासं कृतवान्। तस्य तीव्रः अभिलाषः अपि आसीत् यत् मातामहः क्षितीशमोहनसेन इव अहम् अपि प्रसिद्धः संस्कृतविद्वान् भवेयम् इति। **(पृष्ठ-137)**

प्रश्नाः– I. एकपदेन उत्तरत–

(i) अमर्त्यसेनस्य मातामहस्य नाम किम् आसीत्?
(ii) कुत्र वसन् अमर्त्यसेनः संस्कृताभ्यासं कृतवान् आसीत्?
(iii) अमर्त्यसेनस्य नाम केन चितम्?
(iv) किं भवितुम् अमर्त्यसेनस्य तीव्रः अभिलाषः आसीत्?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत-

(i) अमर्त्यसेनस्य नामविषये निर्दिशन् रवीन्द्रनाथवर्यः किमुक्तवान्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत–

(i) 'अस्य नाम' इत्यत्र 'अस्य' इति पदं कस्मै प्रयुक्तम्?
(ii) 'स्यात्' इत्यर्थे किं क्रियापदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम्?
(iii) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत।

उत्तराणि–I. (i) क्षितीशमोहनसेनः। (ii) शान्तिनिकेतने।
(iii) रवीन्द्रनाथवर्येण। (iv) संस्कृतविद्वान्।

II. (i) अमर्त्यसेनस्य नामविषये निर्दिशन् रवीन्द्रनाथवर्यः उक्तवान् यत् एषः शब्दः संस्कृतमूलः अतः एतस्य उच्चारणं स्पष्टं स्यात्, यतः अर्थपरिवर्तनं न भवेत्।

III. (i) अमर्त्यसेनाय। (ii) भवेत्।

(iii) अमर्त्यसेनः।

(7)

कदाचित् देवराजः इन्द्रः भूलोकम् आगतवान्। भूलोके कमपि नगरं प्रविष्टः सः मार्गे गच्छन् आसीत्। तत्र कश्चन विक्रेता बहूनां देवानां विग्रहान् संस्थाप्य विक्रयणं करोति स्म। देवेन्द्रः कुतूहलेन समीपं गत्वा दृष्टवान् तत्र विष्णुः, शिवः, लक्ष्मीः, सरस्वती, गणेशः इत्यादीनां देवानां विग्रहाः आसन्। देवेन्द्रस्य विग्रहः अपि तत्र आसीत्। देवेन्द्रः एकैकस्यापि विग्रहस्य मूल्यं पृष्ट्वा-पृष्ट्वा ज्ञातवान्। अन्ते च कुतूहलेन तत्र स्थितस्य देवेन्द्रविग्रहस्य मूल्यं पृष्टवान्। सः विक्रेता उक्तवान्–यः कोऽपि कमपि विग्रहं क्रीणाति तस्मै एषः देवेन्द्र-विग्रहः निःशुल्कं दीयते इति। तदा तु देवेन्द्रस्य स्थितिः शोचनीया एव आसीत्।

(पृष्ठ-138-139)

प्रश्नाः– I. एकपदेन उत्तरत–

(i) देवराजः कुत्र आगतवान्?

(ii) कस्य स्थितिः शोचनीया आसीत्?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(i) विक्रेता तत्र केषां देवानां विग्रहान् स्थापितवान्?

(ii) देवेन्द्रविग्रहम् कस्मै निःशुल्कं दीयते?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत–

(i) 'स्थितिः शोचनीया' अत्र विशेष्यपदं किम्?

(ii) 'अपश्यत्' इत्यर्थे किं क्रियापदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम्?

(iii) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत।

उत्तराणि–I. (i) भूलोकम्। (ii) देवेन्द्रस्य।

II. (i) विक्रेत तत्र विष्णुः, शिवः, लक्ष्मीः, सरस्वती, गणेशः इत्यादीनां देवानां विग्रहान् स्थापितवान्।

(ii) यः कोऽपि कमपि विग्रहं क्रीणाति तस्मै एषः देवेन्द्र-विग्रहः निःशुल्कं दीयते।

III. (i) स्थितिः। (ii) दृष्टवान्।

(iii) देवेन्द्रविग्रहस्य मूल्यम्।

(8)

हरियाणाराज्ये यमुनानगरमण्डले एकः संस्कृतपरिवारः अस्ति। तस्मिन् गृहे सर्वे संस्कृते सम्भाषणं कुर्वन्ति। तत्र पशवोऽपि संस्कृतम् अवबोद्धुं समर्थाः सन्ति। तस्मिन् गृहे अभिमन्युः नाम एकः युवकः अस्ति। सोऽपि संस्कृतं वदति। एकदा तत्र एकः संस्कृतप्राध्यापकः आगतवान्। तेन सह अभिमन्युः संस्कृतेन सम्भाषणं कृतवान्। तस्य युवकस्य प्रतिभां दृष्ट्वा प्राध्यापकः अभिमन्यवे शतं रूप्यकाणि दत्तवान्। तस्मात् दिनात् तस्य मनसि संस्कृतं प्रति महती अभिरुचिः समुत्पन्ना। सः प्रतिदिनं गीतायाः श्लोकान् पठित्वा-पठित्वा सर्वान् श्लोकान् अस्मरत्। **(पृष्ठ-139)**

प्रश्नाः– I. एकपदेन उत्तरत–

(i) संस्कृतपरिवारः कुत्र अस्ति?

(ii) प्राध्यापकः कस्मै शतं रूप्यकाणि दत्तवान्?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(i) प्राध्यापकः अभिमन्यवे शतं रूप्यकाणि किमर्थं दत्तवान्?

(ii) युवकः कथं गीतायाः श्लोकान् अस्मरत्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत–

(i) 'अयच्छत्' इत्यर्थे किं क्रियापदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम्?
(ii) 'कृतवान्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् चित्वा लिखत।
(iii) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत।

उत्तराणि–I. (i) यमुनानगरमण्डले। (ii) अभिमन्यवे।

II. (i) अभिमन्युः प्राध्यापकेन सह संस्कृतेन सम्भाषणं कृतवान्। तस्य प्रतिभां दृष्ट्वा प्राध्यापकः अभिमन्यवे शतं रूप्यकाणि दत्तवान्।
(ii) युवकः प्रतिदिनं गीतायाः श्लोकान् पठित्वा-पठित्वा सर्वान् श्लोकान् अस्मरत्।

III. (i) दत्तवान्। (ii) अभिमन्युः।
(iii) संस्कृते सम्भाषणम्/संस्कृतपरिवारः।

(9)

एकस्मिन् दिने बहवः जिज्ञासवः तत्त्वज्ञानं श्रोतुं महात्मनः सुकरातस्य गृहम् आगच्छन्। ज्ञानचर्चां शृण्वतां तेषां भूयान् कालः व्यतियातः। सुकरातस्य पत्नी गृहेऽपेक्षितानां वस्तूनाम् अभावचर्चां चिकीर्षति स्म, किन्तु तत्र उपस्थिते जनसमवाये एतत् सुकरं नासीत्। ततः कोपविहितचेतना सा अपशब्दान् उच्चारयन्ती तत्र समायाता, आगन्तुकेषु च पयः पातयन्ती प्रतिनिवृत्ता। सुकरातः सर्वान् सम्बोधयन् सस्मितम् उवाच, श्रुतं एव भवद्भिर्यत् ये मेघाः गर्जन्ति, ते न वर्षन्ति, किन्तु अद्य प्रकृत्यां विपर्यासः परिलक्षितो भवति, मेघाः गर्जन्ति वर्षन्ति च। (पृष्ठ-140)

प्रश्नाः– I. एकपदेन उत्तरत–

(i) के महात्म-सुकरातस्य गृहम् आगच्छन्?
(ii) सुकरातस्य पत्नी आगन्तुकेषु किं पातयन्ती प्रतिनिवृत्ता?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(i) सुकरातस्य पत्नी किं चिकीर्षति स्म?
(ii) सुकरातस्य मते प्रकृत्यां कः विपर्यासः परिलक्षितः?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत–

(i) 'कोपविहितचेतना सा' इति पदे अनुच्छेदे कस्यै प्रयुक्ते?
(ii) 'अनेके' इत्यर्थे किं पदम् अनुच्छेदे प्रयुक्तम्?
(iii) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत।

उत्तराणि–I. (i) बहवः जिज्ञासवः। (ii) पयः।

II. (i) सुकरातस्य पत्नी गृहे अपेक्षितानां वस्तूनाम् अभावचर्चां चिकीर्षति स्म।
(ii) श्रुतं यत् ये मेघाः गर्जन्ति, ते न वर्षन्ति, किन्तु अद्य सुकरातस्य मते प्रकृत्यां विपर्यासः परिलक्षितः भवति, मेघाः गर्जन्ति वर्षन्ति च।

III. (i) पत्न्यै (भार्यायै)। (ii) बहवः।
(iii) महात्मा सुकरातः।

अन्य-महत्त्वपूर्ण-अपठितावबोधनम्

निर्देशः–अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत।
(निम्नलिखित अनुच्छेद को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)
(Read the following prose passage and write the answers of the given questions in Sanskrit.)

(1)

ग्रीष्मकालानन्तरं वर्षाकालः आगच्छति। आकाशे सूर्यमाच्छाद्य मेघाः इतस्ततः विहरन्ति। तदा कृषकाः मुदिताः भवन्ति। यदा वृष्टिः भवति तदा भगवतः आशीर्वादा इव जलबिन्दवः भुवि निपतन्ति। आकाशे